

SAVAŞI TANIMLAMAK: TERMINOLOJİK BİR YAKLAŞIM

Ali Bilgin VARLIK¹

¹⁾ İstanbul Aydın Üniversitesi

İletişim: bilginvarlik@gmail.com

Özet

Uluslararası ilişkiler ve silahlı çatışma hukuku yazınında savaş terimi yerine daha kapsayıcı bir kavram olan kuvvet kullanma sözcüğü kullanılmaktadır. Buna karşın savaş, birden fazla bilimsel disiplini kapsayan yapısı ve tarihsel süreç içerisinde kazandığı yeni boyutlarla giderek daha karmaşık bir mahiyet kazanmaktadır. Savaşı konu alan çalışmalarda çoğunlukla askerî ve akademik yaklaşımların birbirini bütünleyen bir yapı arz etmediği görülmektedir. Bu durum, kavramın kuramsal bir bütünlük içinde incelenmesini olanaksız kılmakta, terimin yanlış bir şekilde kavramsallaştırılmasına ve yorumlanmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle savaş kavramının ve bu kavramla ilgili sözcükler dizgesinin (terminoloji) doğru ve anlaşılır bir şekilde tanımlanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Makalede savaş terimi uluslararası hukuk ve askerî bilimler disiplini bakış açısından kavramsallaştırılmıştır. Bu yaklaşıma göre Savaş kavramının belirleyici özellikleri şunlardır: 1) Savaş kuvvet kullanma hâlidir 2) Savaş düşmanca bir tutum ve/veya eylem içerir 3) Savaş hukuki bir durum yaratır 4) Savaşın faili devlettir. Bu temel belirleyiciler ışığında savaş: “Devletler veya devlet grupları tarafından, millî güç unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanılması suretiyle icra edilen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen, kuvvet kullanılmasını içeren, düşmanca niyet ve/veya eylem” olarak tanımlanmıştır. Makale üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, savaş kavramı tanımlanmıştır. İkinci bölümde savaşın sınıflandırılması yapılmış, üçüncü bölümde ise, savaş kavramını tanımlamada ihtiyaç duyulan asgari yeterli terimlere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Savaş, Harp, Barış, Kuvvet kullanma, Çatışma, Muharebe, Askerî terminoloji.

IDENTIFYING WAR: A TERMINOLOGICAL APPROACH

Abstract

In the literature for international relations and the law of armed conflict, as a broader concept the term "use of force" is more commonly used than the term of "war". However the concept of war is becoming more complex because of its multi-disciplinary structure and the new dimensions it has taken throughout the historical process. In researches concerning with war, It is quite commonly observed that military and academic approaches does not represent a complementary stance. This makes analysis for a consistent theorization of the concept impossible and could cause false conceptualizations of the term and misinterpretation. For this reason there is a need for precise and coherent identification of the concept of war and its terminology. In the article, the term of "war" is conceptualised from the perspectives of both international law and the discipline of military sciences. According to that approach distinctive characteristics of the concept of war are as follows: 1) War is a state of use of force 2) War comprise of an attitude or act of animosity 3) War creates a case of law 4) The agent of war is the state. In the light of these basic determinants war is defined as: "War is a belligerent attitude or act of use of force, between states or groups of states which either some or all aspects of national power is used and defined as a war by the warring sides". The article is composed of three main topics. The concept of war is identified in the first part. The second part deals with the classification of war. The third part contains the least required terminology for identifying the concept of war.

Keywords: War, Warfare, Peace, Use of force, Conflict, Battle, Military terminology.

1. Giriş

Birleşmiş Milletler (BM) kurulana kadar olan süreçte savaş, devletlere ait temel haklar arasında görülmüştü. Bu nedenle, savaşın tanımlanması, savaşa başvurma hukukuna (*jus ad bellum*) yönelik çalışmalarda önemli bir yer tutmuştur. Savaş terimi; dönemselsel olarak felsefi, siyasi, hukuki, sosyolojik, askerî vb. farklı bakış açılarına göre çok çeşitli şekillerde betimlenmiş olmasına karşın, üzerinde uzlaşmış uluslararası bir tanım bulunmamaktadır. Bu durumun temel sebebi, 1945'den sonra kurulan dünya düzeninin hukuki yönünü bütünüyle oluşturacağı düşünülen BM sisteminde savaşın yasaklanmış olmasıdır. Bu nedenle yasaklanmış bir eylemin tanımlanmasına da düzenlenmesine de gerek duyulmamıştır. Nitekim, savaş sözcüğü, BM Antlaşmasının "Giriş Notu" (dibace) bölümünde bir kere yer almıştır. Ancak BM Antlaşmasının 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrası ile kuvvet kullanma ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmanın yasaklanmış olması¹, savaş kavramının terminolojisine olan ihtiyacı ortadan kaldırmamıştır. Çünkü savaş insanlık tarihini şekillendiren en yaygın eylemdir ve görülen gelecekte de böyle olmaya devam etmesi beklenmektedir².

Savaşın tanımı ve savaşa ilişkin sözcükler dizgesinin oluşturulmasındaki sorunsal durum, sadece, BM'nin kuvvet kullanma yasağı ile uluslararası ilişkiler ve çatışma hukuku yazınında savaş yerine daha kapsayıcı bir kavram olan "kuvvet kullanma" sözcüğünün kullanılmasıyla sınırlı değildir. Bu konudaki güçlükler, kavramın birden fazla bilimsel disiplini kapsayan karmaşık yapısından, tarihsel süreç içerisinde göstermiş olduğu değişimden ve kavramın farklı inceleme düzey ve birimlerinde tanımlanmasından kaynaklanmaktadır.

Savaşı konu alan çalışmalarda çoğunlukla farklı yaklaşımların birbirini bütünleyen bir yapı arz etmemesi, kavramın kuramsal bir bütünlük içinde incelenmesini

olanaksız kılmakta; terimin yanlış bir şekilde kavram-sallaştırılmasına ve kullanılmasına neden olabilmektedir. Oysa ki savaşın yarattığı hukuki, siyasi ve askerî sonuçlar nedeniyle, terminolojisinin doğru şekilde oluşturulması önem arz etmektedir. Zira fikirler, algılar ve kabuller sözcükler üzerinden türetilir.

Bu makale savaş kavramına ilişkin yeni bir terminoloji yaratmak iddiasını taşımamaktadır. Makalede, savaşa ilişkin mevcut terminolojinin kavramsal bütünlük içerisinde yeniden düzenlenmesi ve özellikle güvenlik çalışmalarında yaygın olarak gözlenen terimsel bulanıklığın bir ölçüde de olsa giderilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda makale üç ana bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde, savaş kavramının; siyasi, hukuki ve askerî veçheleri ortaya konmak suretiyle tanımı yapılmıştır. İkinci bölümde, farklı inceleme düzey ve birimleri bir arada ele alınarak savaşların sınıflandırılmasına yer verilmiştir. Son bölümde ise kavrama ilişkin yanlış ya da eksik kullanımların ortadan kaldırılması maksadıyla asgari yeterli terminolojiye yer verilmiştir.

2. Savaş³ Teriminin Açıklanması

2.1. Tanımlama ve Analiz Sorunu

Savaşın tanımlanmasına ilişkin sorunsal durum, temel dokümanlara da yansımıştır. Örneğin Britannica Ansiklopedisinde, savaş: "yaygın kullanımı itibarıyla politik gruplar arasında belirli bir sürede ve yoğunlukta devam eden çatışma" olarak tanımlandıktan sonra Sosyal Bilimlerde bir çatışmanın savaş olarak kabul edilebilmesi için bazı ilave hususların var olması gerektiği belirtilmiştir. Benzer şekilde, NATO'nun Terim ve Tanımlar Sözlüğü AAP 6 (2012) (*Allied Administrative Publication*-Müttefik İdari Yayını) ve ABD Savunma Bakanlığı, "Askerî Terimler Sözlüğü JP 1-02" (2012) (*Joint Publication*-Müşterek Yayın) ve ABD Genel Kurmay Başkanlığı, "Müşterek Harekât Talimnamesi JP 3-0" gibi resmi askerî yayınlarında da savaşın tanımına yer verilmemiştir. Buna karşın Türkiye Cumhuriyeti 2941 sayılı Seferberlik ve Savaş Hâli Kanunu'nda savaşın tanımı yapılmıştır.⁴

¹ BM Anlaşmasının 2'nci maddesinin 4'üncü fıkrasında: "Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı, gerek Birleşmiş Milletlerin Amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidini ya da kuvvet kullanılmasına başvurmadan kaçınırlar" ifadesi yer almaktadır. Ayrıca bkz. Gray, 2008: 92.

² Bir araştırmaya göre, yazılı tarihin başlangıcından 1960 yılına kadar 14.541 savaş yaşanmıştır. Buna göre yıl başına ortalama 2,61 savaş düşmektedir. Bu zaman diliminde 185 kuşaktan yalnızca 10'u barış döneminde yaşamıştır (Özdemir, 2012: 2). Benzer şekilde, Ali Çimen ve Göknur Gögebakan'da (2007: 9), 3400 yılı aşkın yazılı tarih boyunca 28 yılın savaştan geçtiğini ileri sürerler. 1945'den bu yana 50'den fazla savaş yaşanan dünya, Stockholm'deki Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü'nün (SIPRI, 2007: 80) verilerine göre, sadece 1997-2006 döneminde ortalama 21 savaşa tanık olmuştur.

³ Savaş sözcüğü Arapça Harp sözcüğünün Türkçesidir. Yazında ve doktrinde bu iki sözcük birbirlerinin yerine kullanılmakta olup, farklı anlamlar içermemektedirler. Makalede, terminolojik olarak zaman içerisinde yerleşmiş olanların dışında "harp" yerine "savaş" sözcüğü kullanılmıştır.

⁴ Kanunun 3-5'inci maddesinde savaş: "Devletin bekasını temin etmek, milli menfaatleri sağlamak ve milli hedefleri elde etmek amacıyla, başta askerî güç olmak üzere Devletin maddi ve manevi tüm güç ve kaynaklarının hiçbir sınırlamaya tabi tutulmadan kullanılmasını gerektiren silahlı mücadeledir." şeklinde tanımlanmıştır.

Yaşadıkları dönem ve bakış açısı itibariyle hukuki endişesi olmayan askerî düşünürlerin savaşa ilişkin muhtelif tanımlamaları bulunmaktadır. Örneğin, en mükemmel zaferin muharebe etmeden savaşı kazanmak olduğu tespitini yapan Sun Tzu (M.Ö. 400-320) "Savaş Sanatı" adlı eserinde, savaşı: "Savaş (*ping*) devlet için hayati önemi haizdir. Yaşam ya da ölümle son bulan bir sahadır ve hayatta kalmaya veya mahvolmaya giden bir yoldur" şeklinde tanımlamıştır (Ames'ten aktaran, Varlık, 2012: 19). Carl von Clausevitz'e göre ise savaş; politik ilişkilerin bir devamı ve başka araçlarla gerçekleştirilmesidir (Clausevitz'ten aktaran, Cantekin, 2012: 240). Savaş teriminin farklı şekillerde tanımlanması, kavramın oluşumundan (*ontolojik*), kavrama ilişkin bilginin kaynağından, kapsamından, doğasından (*epistemolojik*) ve bu kapsamdaki tanımlamalarda farklı inceleme düzey ve birimlerinin kullanılmasından kaynaklanmaktadır.

Örneğin, toplumsal yapılanmaların gelişimi esas alındığında, İlk Çağlarda kabileler arası çatışmalardan ibaret olan savaş kavramının; Orta Çağlarda şehir milislerince (*patriryonalizm*) ve paralı askerlerin (*mercenary*) oluşturduğu özel ordular (*commissionaire*) tarafından küçük alanlarda, düşük yoğunlukta ancak, uzun sürede cereyan eden silahlı bir mücadeleye dönüştüğü görülür (Tilly, 2001: 63). Bunu takip eden Yeni Çağdan itibaren ise ulusal devletlerin kurulmasıyla oluşturulan millî orduların (vatandaş-ordu) savaş kavramını, hükümdarların mücadelesinden milletlerin savaşımına dönüştürdüğüne tanık oluruz. Bu dönemde savaşın topyekûn bir hâl aldığı ve kesin sonuçlu yıkıcı bir nitelik kazandığı görülür.

Askerî kuramı ve savaş kavramını dönüştüren etkenlerden biri de teknolojidir (Ryan ve Peartree, 1998: 123). Çatışmalarda kullanılan silahlar ve teknoloji esas alındığında; antik dönemde kılıç ve yay gibi kas gücünden giderek yelkenlilere ve rüzgar gücüne dayanan savaşın, Orta Çağlarda ateşli silahların ve buhar gücünün kullanıldığı bir ortama taşındığı görülür⁵. Takip eden Yeni Çağda yaygın olan tel örgü ve cephe muharebelerinin yerini ise savaş araçlarının makineleşmesiyle, Yakınçağda, zırhlı araçlara ve uçaklara bıraktığına tanık oluruz. Son yarım yüzyılda ise savaş, nükleer güce ve bilgi teknolojilerine dayanan, simetrik ve asimetrik vasıtaların birlikte kullanıldığı karma (*hybrid*) bir nitelik kazanmıştır (Hoffman, 2007: 2).

Sayılarını artırayabileceğimiz bu tip yaklaşımların getirdiği farklı tanımlamalar, kavramın ilgili bilimsel disiplin için ihtiyaç duyulan kısmını izah ederken diğer

bölümlerini karanlıkta bırakmakta, daha kötüsü zihinsel bir bulanıklığa neden olabilmektedir. Bu durum, savaş kavramının; siyaset, hukuk ve askerî bilimler disiplinlerini merkeze alan bir yapıda tanımlanmasına olan ihtiyacı artırmaktadır.

Kavramın sınırlarını belirlemek bakımından yapılabilecek en genel tanımla savaşın, barış durumunun olmadığı bir dönemi ifade ettiğini söylemek mümkünse de savaşın ne olmadığını ortaya koyan bu yaklaşımın savaşın ne olduğunun cevabını tam olarak verebildiğini söylemek başlıca iki nedenden ötürü olanaklı değildir. Bu nedenlerden birincisi savaşın barış üzerinden tanımlanmaya çalışılması durumunda, pozitif ve negatif barış gibi muğlak kavramların yeni bir tartışma alanı yaratacak olmasıdır. İkinci neden ise her gerginlik ortamının savaşı tanımlamak durumunda olmamasıdır. Ya da, Quincy Wright'ın (1942: 5) ifadesiyle; "farklı ancak aynı tip kimlikler arasında şiddet içeren çatışma" benzeri tanımlamalar savaşı diğer kuvvet kullanma biçimlerinden ayıramadığından yetersiz kalmaktadırlar. Bu nedenlerden ötürü savaşın tanımlanmasında kavramın dört temel belirleyici özelliğinden hareket edilmiştir.

2.2. Savaş Kavramın Belirleyici Özellikleri

2.2.1. Savaş Kuvvet Kullanma Hâlidir

Savaş şiddet içeren bir durumdur. Savaşta kuvvet kullanılması esastır. Bu yaklaşımdan hareketle, uzun süren ve belirli bir yoğunlukla devam eden çatışmaların savaş sayılabileceğine dair görüşler bulunmaktadır. Nitekim Çiçero, savaşı; " tarafların kuvvet kullanarak çatışması" olarak tanımlamıştır. (Keskin, 1998: 68). Savaş tanımları üzerinde hemen herkesin birleştiği bu husus aslında pek çok soruyu da beraberinde getirmektedir. Bu sorulara ardıl paragraflarda özetle değinilmiştir.

İlk olarak, bütün askerî ya da silahlı çatışma eylemlerinin savaş kabul edilemeyeceğini belirtmek gere-kir. Silahlı kuvvetlerin fiili olarak çatıştıkları ortamın adı "muharebe"dir. Bu nedenle "kuvvet kullanma" hâlini geniş bir kavram olan "silahlı mücadele" olarak algılamak daha doğru bir yaklaşımdır.

İkinci olarak, en yaygın kuvvet kullanma biçimi silahlı kuvvetlerin bilfiil kullanılması olmakla birlikte, günümüzde askerî güç dışındaki diğer millî güç unsurlarının bir devletin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne karşı kullanılmasıdır. Psikolojik savaş, ekonomik savaş, bilgi savaşı bunun başlıca örnekleridir. Nitekim, küreselleşmenin etkisiyle etkinlik ve uygulama alanlarını geliştiren bu vasıtalar, Kara Harp Okulu'nun 1959 basımlı "Harp Tarihi" ders kitabında savaş biçimi olarak

⁵ Savaşın teknolojik değişimi hakkında bkz. Martin van Creveld, 1991; C.W.C. Oman, 2002; Carlo M. Cipolla, 2003; Jeremy Black, 2002.

tanımlanmış, silahlı kuvvetlerin kullanıldığı savaş şekli ise “Askerî Harb/Silahlı Harb” alt başlığında ele alınmıştır (Ergüder, 1959: 18). Buna karşın, söz konusu vasıtaların kullanılmasının savaşın kapsamına alınmasının uluslararası hukuk bakımından bir anlamı olmadığını da belirtmek gerekir, çünkü savaş hukuku bu alanları düzenleyen kuralları içermemektedir. Devletin güvenliği bakış açısından ise askerî güç dışındaki vasıtaların da savaş unsuru olduğunu algılamak hayati önem taşımaktadır.

Belirli bir sürede ve şiddete/yoğunlukta devam eden [silahlı] çatışmaların savaş kapsamına alınmasının nesnel bir dayanağı bulunmamaktadır, Çünkü sürenin kısa ya da uzun, yoğunluğun düşük ya da yüksek olmasının ölçütü yoktur. Savaş hâli boyunca [silahlı] çatışmanın aralıksız devam etmesi de savaş için bir şart değildir. Örneğin “Otuz Yıl Savaşları” (1618-1648) olarak tarihe geçen ve Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’na bağlı prenslikler arasında cereyan eden iç savaşta veya İngiltere Kralı II. Edward’ın Fransa tahtı üzerinde hak iddia etmesiyle 1337’de başlayan ve 1453’e kadar (116 yıl) devan eden Yüz Yıl Savaşları’nda ya da diğer pek çok savaşta çatışmaların savaş boyunca devam etmediği bilinmektedir. Bu nedenle savaş koşullarının sonlandırılmamış olması, savaşın süreklilik hâlini devam ettirmeye yeterli görülmemelidir. Nitekim çağdaş dönemdeki uluslararası hukuk ve güvenlik çalışmalarında savaşın "süreğiden" bir hâl olduğu vurgulanırken çatışmaların sürekliliği, "olmazsa olmaz" bir şart olarak aranmamaktadır.

2.2.2. Savaş Düşmanca Bir Tutum ve/veya Eylem İçerir

Savaşın nedeni ne olursa olsun temel güdüsü düşmanca niyet ve davranıştır. Savaşın nihai hedefi, hasmın savaşıma azim ve iradesinin kırılmasıdır. Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için savaşın subjektif ögesini oluşturan düşmanca niyetin (*animus belligerandi*) ve objektif ögesini oluşturan silahlı çatışmanın gerçekleşmesi gerekmektedir. Uygulamada bu şartın sağlanmadığı bazı olaylara rastlanabilmektedir. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye, silahlı bir çatışmaya girmeksizin Almanya’ya savaş ilan etmek suretiyle, Mihver Devletlerine karşı savaşan devlet statüsü ile BM’ye kabul edilmişlerdir (Pazarıcı, 2004: 530). Ancak bu tür istisnalar, savaşın düşmanca niyet içermesi şartını ortadan kaldırmamaktadır.

Örf ve adet hukukunda düşmanca tutumun saptanabilmesi için "savaş ilanı" şartı aranmıştır. Örneğin, savaşı; “uyuşmazlıklarını zorlama yollarına başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumu” olarak

tanımlayan Hugo Grotius'a göre savaş ilanı bir zorunluluktur (Keskin, 1998: 66). Savaş ilanı, bir devletin “savaş sebebi (*casus belli*)” sayacağı bir eylemin gerçekleşmesiyle olabileceği gibi, açıkça ultimatö verilmesi suretiyle de gerçekleştirilebilir. Ancak uygulamada, savaş ilanının savaş statüsünün doğması için bir zorunluluk olmadığı genel kabul görmektedir. Örneğin, 3 Ekim 1935’te İtalya’nın Habeşistan’a, II. Dünya Savaşı esnasında, 1 Eylül 1939’da SSCB ve Almanya’nın Polonya’ya, 7 Aralık 1941’de Japonya’nın Perl Harbour’daki ABD donanmasına saldırıları savaş ilanı yapılmaksızın gerçekleştirilmiştir. Günümüzde ise BM Anlaşmasına göre öz savunma hakkı (*self-defence*) veya BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın kuvvet kullanılması yasaklanmış olduğundan, bir devletin başka bir devlete savaş ilan etmesi, o devletin uluslararası hukuku ihlal etmesi anlamına geleceğinden, savaş ilanının pratik bir faydası bulunmamaktadır.

2.2.3. Savaş Hukuki Bir Durum Yaratır

Bir savaş durumundan söz edebilmek için taraf devletlerden birinin açıkça bir harbin mevcudiyetini kabul veya beyan etmesi gerekir. Geleneksel hukuka göre, üçüncü tarafların tarafsızlık hukukunu uygulama zorunlulukları, onları iki devlet arasındaki durumu savaş olarak tanımlamaktan alıkoymaz. Savaş iki devlet arasında çatışma olmasa da savaş hukukunun uygulanmasını veya savaş hâlinin hak ve yükümlülüklerini üstlenmeyi gerektiren hukuki bir durum yaratır. Örneğin -yukarıda da belirtildiği üzere- II. Dünya Savaşı esnasında Almanya ile silahlı çatışmaya girmemesine karşın bu ülkeye savaş ilan eden devletler, -savaşan devlet statüsüyle- BM’ye kabul edilmişlerdir (Keskin, 1998: 69, 70).

Savaş durumunun taraflarca açık ya da kapalı bir şekilde kabul edilmesi veya silahlı mücadelenin süre, yoğunluk ve şiddeti itibarıyla savaş kavramı çerçevesinde olduğunun anlaşılması hâlinde, tarafların savaş hukukunun (çatışma hukukunun) kurallarını uygulama yükümlülüğü doğar.

Diğer taraftan devam eden bir çatışmanın kapsam ve yoğunluğu itibarıyla uluslararası barış ve istikrarı tehdit ettiği tespitinde bulunma yetkisi olan BM Güvenlik Konseyi, dolaylı bir şekilde de olsa savaş tespitinde bulunur. Çünkü BM, ancak böyle bir durumun saptanması hâlinde barış ve istikrarın yeniden tesis edilebilmesi için kuvvet kullanma dâhil olmak üzere zorlayıcı tedbirler uygulayabilir.

Savaş hukuku başlıca üç ana konuyu düzenlemektedir. Birinci konu, savaşa başvurma hukuku (*jus ad bellum*), ikinci konu, savaşanların ve

savaşa maruz kalanların hukuku (*jus in bello*), üçüncü konu savaşın sonlandırılması ve barış anlaşmalarının yapılması hukuku (*jus post bellum*) dur. Çatışma hukukunun ihlalleri, ülkelerin iç hukuklarının ve *La Haye* (*The Heuge*) Uluslararası Adalet Divanı, münferit uluslararası mahkemeler (*Ad hoc* mahkemeler) ve Uluslararası Ceza Divanı (*International Criminal Court-ICC*)nin yargı alanına girmektedir.

2.2.4. Savaşın Faili Devlettir

Savaşın öznesi devlettir; bir silahlı çatışmanın savaş olarak tanımlanabilmesi için ilke olarak çatışan tarafların devletler olması şarttır. Savaş bir devlet ile diğer bir devlet arasında, ittifak veya koalisyon gibi devletlerden oluşan gruplar arasında veya bir devlet ile devletler grubu arasında cereyan eder. Sürekli Hakemlik Mahkemesi “Osmanlı Savaş Zarar Giderimi Davası”ndaki 11.11.1912 tarihli kararında savaşı “uluslararası bir olay” olarak tanımlamak suretiyle savaşın yalnızca devletlerarasında gerçekleşen silahlı çatışma yanını vurgulamıştır (Pazarıcı, 2004: 530). Yapılan savaş tanımlarında belli başlı görüşlerden birini temsil eden Oppenheim’in tanımına göre de savaş, iki ya da daha çok devlet arasında ve silahlı güçler tarafından yürütülen bir çatışmadır (Keskin, 1998: 65).

Devlet niteliği kazanmamış toplulukların, savaşın tarafı olabilmeleri iki koşulda gerçekleşebilir. Birincisi, sömüre altındaki toplumların "Kendi Geleceğini Belirleme (*self-determination*) Hakkı"dır⁶. İkincisi ise “Uluslararasılaşmış Silahlı Çatışmalar (*Internationalised Armed Conflict*)”dır (Pazarıcı, 2004: 532). Bu durum ise iki koşulun varlığını gerektirir. Birinci koşul, bir devletin, hükûmetine karşı savaştan güçlere savaştan statüsü vermesidir (Pazarıcı, 2004: 533). İkinci koşul ise bir iç savaşta yabancı devletlerin de silahlı çatışmalara dâhil olması şartıdır (Pazarıcı, 2004: 533).

Devletlerin egemenlik haklarını kullanma ve bekalarını sağlamak maksadıyla varoluşlarından ve beka ihtiyaçlarından kaynaklanan kazanılmış kuvvet kullanma hakları vardır. Bu nedenle, devlet otoritesine karşı kalkışmalar ilke olarak savaş kavramı dışında tutulur. Savaşın failinin devletler olabileceği yönündeki bu hukuki yaklaşım karşılığını askeri yazında da bulmuştur. Kalkışmalara karşı harekâta ilişkin askeri yazında bu kapsamdaki askeri faaliyetler savaş kapsamında

değerlendirilmemiştir (FM 3-24, 2007). Devlete karşı devlet dışı aktörlerin giriştikleri mücadeleler genel olarak "savaş dışı harekât" kapsamında değerlendirilmiştir (Fastabend, 1997: 77). Bunun doğal sonucu olarak da devlete karşı kalkışanlara savaş hukukunun değil devletin iç hukukunun kuralları uygulanır. Bir kalkışmanın iç savaş sayılabilmesi hususunda çeşitli kural koyma (*kodifikasyon*) çabaları gerçekleşmişse de bunların başarılı olduğunu ve genel kabul gördüğünü söylemek mümkün değildir. Uygulamada, bir kalkışmanın iç savaş statüsü kazanabilmesinin şartı, çoğunlukla *reel politika* ya da “kuvvetlinin hukuku” olmuştur.

2.3. Savaşın Tanımı

Yukarıdaki açıklamalar ışığında savaşı, “Devletler veya devlet grupları tarafından, millî güç unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanılması suretiyle icra edilen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen, kuvvet kullanılmasını içeren, düşmanca niyet ve/veya eylem” olarak tanımlamak mümkündür.

Bu tanım başlıca iki savı içermektedir. Birinci sava göre; tanımda yer alan beş temel belirleyenden birinin eksik olması durumunda kuvvet kullanma kapsamında yer alan eylemin savaş olarak tanımlanması olanaklı değildir. İkinci sava göre ise bu tanıma ilave edilecek hiçbir husus tanımın mahiyetini kökten değiştirebilecek yeni bir boyut getirmemektedir.

Birinci savda savaş kavramının tanımında; savaşın failinin devlet ya da devletler grubu olduğu, askerî ve siyasi bir durum olduğu kadar hukuki bir statü yarattığı, millî güç unsurlarının kısmen ya da tamamen kullanımını ancak her durumda kuvvet kullanma eylemini kapsadığı yönündeki hususlar öne çıkmaktadır.

Savaşın failinin devlet olması, geleneksel savaş tanımlamalarında en yaygın özelliklerdendir. Çünkü, savaşların önlenmesine yönelik uluslararası girişimlerin ortaya çıktığı 1910'lu yıllara kadar savaş, devletler için bir hak olarak görülmüştür. Ayrıca devlet dışındaki aktörlerin uluslararası ortamdaki etkinliği de bugünkü boyutlara ulaşmamıştı. Bu durumun temelinde barışçı bir dünya yaratma çabalarının yeterince gelişmemesi veya başarılı olamaması dışında bir diğer sebep olarak devletin güç kullanmayı meşrulaştıran yapısı yatmaktadır. Çağdaş uluslararası hukuk anlayışında savaşın devletlerin doğal hakları arasında görülmemiş olması, devletin kuvvet kullanma gücünü ve bu gücün hukuki dayanağını ortadan kaldırmamıştır. Savaş eşitler; muhataplar arası, kuvvet kullanma hâli olup bu eşitlerin adı da devlettir. Dünyada kullanılan yazılı kaynaklarda bu tarzın çoğunlukla benimsendiği görülmektedir. Devlet

⁶ BM Antlaşması kendi geleceğini belirleme (*self-determination*) hakkını tanımış olmakla beraber, bu hakkın kuvvet kullanma hakkı yarattığına ilişkin bir husus içermemektedir. 12.08.1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek uluslararası çatışmalara ilişkin 1977 tarihli İnci Protoklün 1/4'üncü maddesi bu kapsamdaki çabaların kuvvet kullanmayı da içerebileceğini üstü kapalı olarak tanımıştır (Pazarıcı, 2004: 518).

dışı aktörler ile devletler arasındaki silahlı mücadele; "düşük yoğunluklu çatışma (*low intensity warfare*)"⁷, "ayaklanmalara karşı koyma (*counter insurgency*)"⁸, "teröre karşı muharebe (*combat against terror*)" gibi terimlerle ifade edilmektedir. Türk hukuk sistemi de bu yaklaşımı benimsemiştir. Örneğin 3713 sayılı ve 12 Nisan 1991 sayılı kanunun adı "Terörle Mücadele Kanunu"dur.

BM hukukunun savaşı hukuk dışı sayması, savaşı ortadan kaldırmadığı gibi savaşma ve savaşanların hukukunu da yok saymamıştır. Nitekim, BM anlaşmasının 42'nci ve 51'inci maddeleri doğrudan kuvvet kullanmaya ilişkindir. Ayrıca kaynağını geleneksel hukuk ve teamüllerden alan ve 19'uncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren "Silahlı Çatışma Hukuku", "İnsancıl Hukuk" veya "Çatışma Hukuku" adıyla yazılı hukuk metinlerine dönüştürülen oldukça geniş bir külliyat bulunmaktadır (Aslan, 2008: 236).

Savaşta askeri güce ilave olarak millî gücün değer unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanılması, savaşın objektif unsurunu oluşturur. Devletler arasında kuvvet kullanmayı içeren eylemler ancak silahlı kuvvetlerin silahlı çatışmaya girmesi durumunda savaş olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifadeyle savaşın nesnel unsuru, silahlı kuvvetler çapında bir kuvvetin ve silahlı çatışma ölçüsünde bir şiddetin kullanılması ile sağlanabilir. Savaşın nesnel unsurlarından biri de savaş ilanıdır. Stratejik baskın etkisinin yaratılması gibi askerî, savaş ilan edenin hukuken saldırgan duruma düşmesi gibi hukuki gerekçelerle uygulamada, bu yöntem -bazı istisnai durumlar dışında- sıklıkla başvurulduğunu söylemek güçtür. Bu nedenle bir çatışmanın savaş olarak tanımlanabilmesi için savaş ilanı zorunlu değildir, ancak savaşın nesnel ölçütü olması bakımından anlamlıdır.

Savaş ilanının yapılmadığı yaygın uygulamalarda silahlı kuvvetlerin kullanılması, savaşın nesnellik ihtiyacını karşılar. Bununla birlikte üçüncü tarafların çatışan devletler arasındaki durumu savaş olarak algılamaları ve buna göre hareket etmeleri de savaşın nesnel özellikleri arasında sayılabilir. Gerek savaş ilanı gerekse üçüncü taraflarda bir savaş durumu algısı yaratan ise savaşın sübjektif unsurudur; düşmanca tutumdur. Nitekim askerî yazında ve ulusal güvenlik yönetiminde bir tehdidin tanımlanabilmesi için zorunlu olan iki şarttan biri, tehdit yaratmaya yeterli ölçüde kuvvetin mevcudiyeti diğeri ise düşmanca niyetin saptanmasıdır. Özel unsurların ölçülebilmesi olanaklı değilse de bunların varlığının saptanması mümkündür. Savaşa yönelik düşmanca niyetin saptanabilmesi için kuvvet kullanma tehdidinde bulunulması veya silahlı kuvvetlerin saldırı maksadıyla kullanılmak üzere hazırlanması yeterlidir.

Burada getirilen tanımın dayandığı ikinci savın kanıtlanmasına çalışılmayacaktır. İkinci sav, burada yapılan savaş tanımı sınavacak araştırmalara bir tartışma penceresi aralamak için verilmiştir.

3. Savaşların Sınıflandırılması

Savaşların sınıflandırılmasında genel eğilim, savaşın baskın özelliğine göre tanımlanmasıdır. Ancak bir savaş nadiren tek bir özellik taşır. Örneğin, bir savaş, alan bakımından "bölgesel savaş", iştirak eden kuvvetler bakımından "koalisyon harbi", kullanılan vasıtalar bakımından "sınırlı savaş" özelliğini taşıyabilir. Diğer bir ifadeyle, savaş kavramına ilişkin yazılı kaynakların (*literatür*) karmaşıklıklar içermesinin bir nedeni de inceleme düzey ve birimlerindeki farklılıklar nedeniyle savaşların tahlil ve değerlendirilmesinde farklı sonuçlara ulaşılmasıdır. Örneğin, 1618-1648 yılları arasında Avrupa'da cereyan eden Otuz Yıl Savaşları, özünde Protestan-Katolik mücadelesini içermesi nedeniyle din savaşları, katılan devletlerin sayısı bakımından ittifak savaşları, Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu'na bağlı prensliklerin farklı taraflarda yer alması nedeniyle iç savaş, Protestanlığın Katolik Kilisesinin ideolojisine alternatif olarak ortaya çıkması nedeniyle ihtilal / ideolojik savaş, kapsadığı alan bakımından bölgesel savaş, Katolik Habsburg hanedanı için hegemonya savaş, Protestan prenslikler için bağımsızlık savaşlarıdır. Diğer taraftan savaşların nitelendirilmelerine ilişkin bazı kavramlar, zaman içerisinde farklı kullanışları sonucunda öylesine girift bir hâl almışlardır ki bugün artık çoğunu birbirinden ayırarak tanımlayabilme olanağı ortadan kalmıştır. Örneğin bir bölge ile sınırlı olan savaşlar, sınırlı sayıda devletin katılımıyla gerçekleşen savaşlar ya da konvasiyonel silahların kullanıldığı savaş-

⁷ Düşük Yoğunluklu Çatışma terimi için ayrıca bkz.:

- James R. Locher (1991). Low-Intensity Conflict Challenge of the 1990s. *Defense* 91. July-August, 17-19.

- James Gallagher. (1992). Low Intensity Conflict: A Guide for Tactics, Techniques and Procedures. Stackpole Book.

- Yoshio Katayama. (2002). Redefinition of the Concept of Low-Intensity Conflict. *NIDS Security Reports*. No. 3 (March), 56-72.

⁸ Kalkışma/Ayaklanmalara Karşı Harekât terimi için ayrıca bkz.:

- Bard E. O'Neill. (2005). *Insurgency and Terrorism*. Washington D.C.: Potamac Books.

- *FM 3-24 Counterinsurgency Field Manual*. (2007). Washington, DC: U.S. Department of the Army.

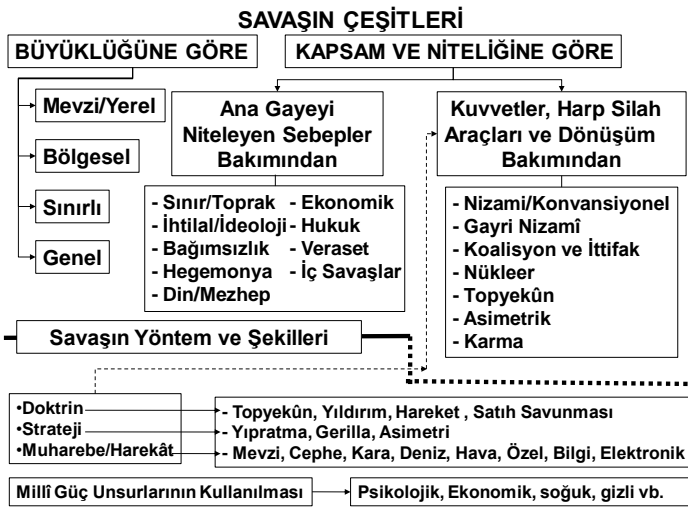
- Daniel Marston, Carter Malkasian. (2008). *Counterinsurgency in Modern Warfare*. New York: Osprey Publishing.

- Gian P. Gentile, (Winter 2011). A Strategy of Tactics: Population-Centric COIN and the Army. *Parameters*. Vol. XLI. pp. 116-127.

- Frank G. Hoffman. (Winter 2011). Neo-Classical Counterinsurgency? *Parameters*. Vol. XLI, pp. 87-103.

lar yaygın olarak tek bir terimle; "sınırlı savaş" terimiyle tanımlanmaktadır.

Savaşa ilişkin terim ve sözcüklerin yaygın olarak birbirlerinin yerine kullanılmasında, her durumun kendisine özgü koşullarında yapılan isimlendirmelerin sistematik bir yapı içinde düzenlenmemiş olmasının büyük etkisi vardır. Bu makalede savaşın sınıflandırılmasında en yaygın kullanım biçimleri esas alınmıştır. Buna göre savaş: "büyüklüklerine" ve "kapsam ve niteliklerine" göre olmak üzere, başlıca iki ana grupta sınıflandırılmıştır (Bkz. Şekil 1).

Şekil 1: Savaşın Çeşitleri

3.1. Büyüklükleri Bakımından Savaşlar

Savaşın büyüklüğü; gerek kapsadığı coğrafi alan gerekse harbe iştirak eden devletlerin sayıları esas alınarak değerlendirilir. Kapsadığı coğrafi alan bakımından savaşlar; "mevzi/yerel savaş", "sınırlı savaş", "bölgesel savaş" ve "genel savaş" olmak üzere sınıflandırılırlar. Harbe iştirak eden devletlerin sayısı bakımından savaşlar; "sınırlı veya mevzi savaş" ve "genel savaş" olmak üzere sınıflandırılırlar.

Mevzii savaş, çoğunlukla iki hasım devlet arasında gerçekleşen, muayyen bir coğrafi bölge ile sınırlanmış olan savaştır. Mevzii savaş, diğer devletlere sirayet etmeyen, genel harbe dönüşmeyen savaştır. Mevzii savaşta çoğunlukla tek bir harekât bölgesi bulunur. Mevzii terimi, harbin küçüklüğüne veya hiç önemi bulunmadığına işaret etmez. Mevzii savaş, nispeten mahdut bir sahada, yalnız klasik silahların kullanıldığı küçük kuvvetler arasında cereyan eden muharebelerden oluşabileceği gibi belirgin bir bölgede, ancak oldukça geniş bir saha üzerinde büyük kuvvetler arasında da cereyan edebilir. Pakistan-Hindistan Savaşı

(1971), Kıbrıs Barış Harekâtı (1974), Falkland Savaşı (1982) mevzii savaşlara örnektir.

Sınırlı savaş, iki veya daha fazla devlet arasında gerçekleşen ve genel harbe kadar varmayan savaştır. Sınırlı savaş, mahdut bir hedefin elde edilmesi için yapılır ve çoğunlukla bölgesel ölçeklidir. Sınırlı savaş; taraflar, hedefler, kullanılan silahlar (sınırlı güç kullanımı), harekât alanı veya katılan kuvvetler gibi harbin özellikleri bakımından bilinçli olarak sınırlı bir yaklaşımı yansımasıyla karakterize edilebilir (Glazov, 1961: 226)⁹. Kore Harbi (1950-1953), Sırbistan Harbi (1998-1999), Körfez Harbi (1991) iştirak eden kuvvetler bakımından koalisyon harbi olmasına karşın, savaştan güdülen maksatlar bakımından sınırlı savaşlardır. Ayrıca, harp ve strateji tarihi bakımından yapılan incelemelerde sınırlı savaş terimi, ulusal savaşlardan önceki dönemi kapsayan savaşlar için de kullanılmaktadır (Gray, 2007: 31).

Bölgesel savaş, bölgesel güçler ve onların bağlaşıklarının katılımıyla gerçekleşen savaştır. Bölgesel savaş, mevzii savaştan daha geniş alanda ve daha fazla devletin katılımıyla gerçekleşen ancak, genel harbe dönüşmeyen savaştır. M.Ö. 1184 Truva Harbi, Kartaca-Roma Savaşları (M.Ö. 265-M.Ö. 146), Pers-Yunan Savaşları (M.Ö. 499-M.Ö. 448), 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi, Otuz Yıl Savaşları (1618-1648), Napolyon Savaşları (1803-1815), 1948 Arap-İsrail Harbi bölgesel savaşlara örnektir.

Genel savaş, muhasım devlet grupları veya ittifakları arasında gerçekleşen, küresel ölçekteki savaştır. Genel savaşta, kuvvet kullanmada çoğunlukla herhangi bir sınırlamaya gidilmediği ve hasım tarafın mutlak mağlubiyeti sağlanana kadar harbin devam ettiği görülmüştür. Genel savaşlar, küresel hegemonya savaşlarıdır. I. ve II. Dünya Savaşları genel harbe örneklerdir. Dünya savaşları yazında "I./II. Büyük Savaş" olarak da adlandırılırlar.

3.2. Kapsam ve Nitelikleri Bakımından Savaşlar

Savaş kavramının kapsamını bütüncül bir yaklaşımla yedi ana alanda ele almak mümkündür. Bunlar: politik, sosyo-kültürel, ekonomik, teknolojik, askeri-stratejik, coğrafi-jeopolitik/jeostratejik ve tarihsel alanlardır (Gray, 2010: 7).

⁹ Ayrıca bkz.:

- Arthur E. Brown, Jr. (1973). The Strategy of Limited War. *Military Strategy*. Vol. III August, 25-40.
- William V. O'Brein (1979). Guidelines for Limited War. *Military Review*. Vol. 59 February (64-72).

Kapsamı ve niteliği bakımından savaşlar başlıca iki ana grupta sınıflandırılabilir. Birinci kategori, savaşın ana gayesini niteleyen sebeplerdir. İkinci kategoride ise; kullanılan kuvvetler, harp silah ve araçları ile savaşın süreç içerisinde göstermiş olduğu dönüşümü esas alan sınıflandırma yer almaktadır.

3.2.1. Savaşın Ana Gayesini Niteleyen Sebepler Bakımından Sınıflandırma

Savaşların güdülen ana gayeye göre tasnif edilmesi, en yaygın ve bir o kadar da farklı dağılım gösteren sınıflandırma biçimidir. Savaşın nedenlerine ilişkin çalışmalar Tükidides'in "Pelepones Savaşları Tarihi" adlı eserini yazdığı M.Ö. 431 yılına kadar dayanırsa da (Uyar, 2012: 76) yukarıda değinilen inceleme düzey ve birimlerindeki farklılıklar nedeniyle bu sorunun tek bir cevabı bulunmamaktadır. Holsti'nin (2000:3) ifadesiyle: "Herhangi bir şeyin savaşa neden olması mümkündür, ancak hiç bir şey kesin olarak savaşa neden olmaz" (Yalçinkaya, 2008: 69).

Savaşın nedenleri konusunda yapılan en genel tanımlamalardan biri olan Quincy Wright'ın yaklaşımına göre savaşın; teknolojik, hukuki, sosyo-politik ve kültürel sebepleri vardır (Wright'tan aktaran, Yalçinkaya, 2008: 69). Benzer şekilde Greg Cashman, "*What Causes War*" adlı eserinde savaşın sebeplerini; bireysel, küçük gruplar, devlet, iki devlet arasındaki eylem ve uluslararası sistem düzeyinde ele almıştır. Savaşın nedenlerine ilişkin daha ayrıntılı çalışmalarda bulunan Kalevi J. Holsti (2000: 307) ise, 1648-1989 dönemini esas alan incelemesinde savaşların sebeplerini 24 ana başlık altında toplamıştır¹⁰.

Bu konuda yapılan araştırmaların ortak özellikleri dikkate alınarak savaşlar; "sınır/toprak savaşları", "ihtilal/ideoloji savaşları", "bağımsızlık savaşları", "hegemonya savaşları", "din/mezhep savaşları", "veraset savaşları", "iç savaşlar", "ekonomik ve hukuk temelli savaşlar olmak üzere dokuz ana başlık altında sınıflandırmak mümkündür.

Sınır ve toprak savaşları, aidiyeti tartışmalı topraklar ve sınırlar nedeniyle yapılan savaşlar ya da bir başka ülkenin topraklarında yaşayan diğer ülke halkının topraklarıyla birlikte ana yurduna katılması iddiası ile

(*irredantist*) yapılan savaşlardır. Çoğunlukla mevzi/yerel nitelikli savaşlar olmalarına karşın bunların bölgesel savaşlara dönüşebildiği de görülmüştür. Fransa ve Almanya arasında Alsace-Lorraine, ABD ve Meksika arasında Teksas, Pakistan ve Hindistan arasında Keşmir, Romanya ve Bulgaristan arasında Dobruca bölgeleri bu kapsamdaki savaşlara neden olmuştur. 1990 Körfez Savaşı'nın çıkış nedeni de Irak'ın Kuveyt üzerindeki toprak talepleridir.

İhtilal/ideoloji savaşları, yönetimin bir iç savaşla yıkılarak bir ihtilalin gerçekleştirilebilmesi veya gerçekleştirilen bir ihtilalin ardından ideolojisinin yayılması veya diğer ülkelere ihraç edilmesi amacıyla girişilen savaşlardır. Fransız İhtilali 1789 ve müteakiben Fransa'nın Avrupa monarşileri ile giriştiği İhtilal Savaşları (1792-1802), Ekim Devrimi (Rus İç Savaşı) (1917-1918), İspanya İç Savaşı (1936-1939), Yunanistan İç Savaşı (1946-1949), Çin İç Savaşı (1945-1949) bu savaşlara örnektir.

Bağımsızlık savaşları, sömürgeci ülkelerinin boyunduruğundan kurtulmak veya bir imparatorluktan ayrılmak amacıyla icra edilen savaşlardır. Bu kapsamdaki savaşların bir kısmı iç savaş şeklinde gerçekleşmiştir. Amerikan Bağımsızlık Savaşı (1775-1783), Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme döneminde, hemen hemen tamamı büyük güçlerin himayesi ve desteğinde gerçekleşen parçalanmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından, işgal edilen Anadolu topraklarında, Türk halkının var olma mücadelesi -Türk İstiklal Harbi veya Kurtuluş Savaşı- bu kapsamdaki savaşlardır.

Hegemonya savaşları, dünya veya kıta hâkimiyeti mücadelesinde olan büyük devletler arasında gerçekleştirilen savaşlardır. Çoğu siyaset bilimci ve tarihçi, bir devletin başat bir gücü savaş meydanında yenerek büyük bir güç hâline gelebileceğinden bahseder (Wight'ten aktaran Gallie, 1991:70). Neredeyse tek istisnası II. Dünya Savaşından sonra, İngiltere'nin küresel hâkimiyeti ABD'ye devretmesi olan bu önerme, savaşın tasnifinde "hegemonya savaşları"nın dâhil etme zorunluluğunun tarihi verilerle desteklenen kanıttır. Roma ve Kartaca arasındaki II. Punic Savaşı (M.Ö. 218-202), İngiltere ve Fransa arasında başlayan ve daha sonra bütün Avrupa'ya yayılan Yüz Yıl Savaşları (1337-1453), Napolyon Savaşları (1792-1814), I. ve II. Dünya Savaşları (sırasıyla, 1914-1918 ve 1939-1945) hegemonya savaşlarından başlıcalarıdır.

Din ve/veya mezhep savaşları, harbin ana gayesini nitelendiren sebebin, bir dinin yaygınlaştırılması olan savaşlardır. Bu savaşlarda tek güdünün belirli bir din veya mezhebin güç kazanması olduğu ileri sürülürse

¹⁰ Holsti, savaşların nedenlerini; toprak, stratejik toprak, sınır, ulusal kurtuluş/devlet yaratma, ulusal birleşme/tahkim, ayrılma/devlet yaratma, ticaret/denizcilik, ticaret/doğal kaynaklar, sömürgecilik rekabeti, ulusal/ticari çıkarları koruma, dindaşları koruma, soydaşları koruma, etnik/dini birleşme, müttefike destek/yardım, ideolojik liberalleşme, hükümet oluşturma, devletin birliğini muhafaza, anlaşma şartlarını kabul ettirme, bölgesel hakimiyeti muhafaza, hanedanlık/veraset, devletin/rejimin varlığı, özerklik ve güç dengesi olmak üzere 24 ana başlık altında tasnif etmiştir.

de tarih boyunca yaşanan örneklerinde gizli sebebin ekonomik zenginlik ve siyasi gücün ele geçilmesi olduğu sıklıkla görülmüştür. Yazında din ve/veya mezhep savaşları olarak ifade edilen bu savaşların, ideolojik ve etnik ögeler taşıdığı görülmektedir. Bu kapsamdaki savaşların bir kısmı iç savaş şeklinde gerçekleşirken bir kısmı da küresel ölçekte cereyan etmiştir. Doğu dünyasının zenginliklerini yağmalamak gizli gayesiyle yapılan Haçlı Seferleri (1096-1550), Avrupa'da XV-XVII. yüzyıllar boyunca Kalvenciler ile Katolikler; Katolikler ile Protestanlar arasında yaşanan savaşlar din savaşlarının başlıca örnekleridir.

Ekonomik temelli savaşlar, ticarete zorlama ya da stratejik hammadde ve enerji kaynaklarını ele geçirme gibi ekonomik çıkarlar elde etmek amacıyla yapılan savaşlardır. Ekonomik temelli savaşlar yazında "ticaret savaşları", "kaynak savaşları", "enerji/petrol savaşları" olarak isimlendirilmektedir. Ekonomik nedenler, bütün savaşların doğrudan ya da dolaylı nedenleri arasında yer alır. Ekonomik savaşlar çoğunlukla hegemonyacı ve emperyalist ögeler taşırlar. Çin'i ticarete zorlamaya yönelik olarak İngiltere ve Çin arasındaki Afyon Savaşları (1839-1842), Sincan'a eşit olmayan bir ticaret antlaşmasını dayatan Rusya'nın Çin'e 1858'de saldırması, Fransa'nın Çin-Hindi Savaşı (1884-1885), Avrupalı devletlerin Japonya'ya karşı 1895'de giriştikleri savaş, ticaret savaşlarının bazı örnekleridir. I. ve II. Dünya Savaşlarında Batılı devletlerin Orta Doğu'daki mücadeleleri, ABD'nin Irak'a müdahalesi stratejik enerji kaynaklarına el atmaya yönelik savaşlardır.

Yazında "hukuk temelli savaşlar" adıyla tanımlanan bir savaş tasnifi bulunmamasına karşın, bu ana başlık altında toplanabilecek hukuk tabanlı savaşlar pekâla mevcuttur. Bunlar, hukuksal gerekçelere dayanan meşruiyet iddiasındaki savaşlardır. Bunlardan ikisi BM hukukunun gereği olarak icra edilirken diğeri gücünün hukukuna dayanır.

Savaşı yasaklayan BM hukukunun kuvvet kullanmaya yönelik iki istisnası bulunmaktadır. Bunlardan birincisi BM anlaşmasının 51'inci maddesinde yer alan öz savunma hakkıdır. Buna göre saldırıya uğrayan bir devlet bu saldırıyı defetmek amacıyla münferiden veya kolektif olarak doğal savunma hakkını başka bir kurumun iznini almaksızın kullanır. Esasen öz savunma hakkı BM anlaşmasında da belirtildiği üzere doğal bir haktır. Bu hakkın kullanılması için ayrıca bir düzenlemeye ihtiyaç olmadığı yolundaki görüş uluslararası hukukta genel kabul görmektedir. Bu hakkın kullanılmasına ilişkin düzenlemeler ise hakkın kullanılmasına karşı olmayıp, bu hakkın kullanılması esnasında kuvvetin sınırlarını belirlemeye yöneliktir.

Örneğin, 1960 tarihli Kıbrıs Garanti Anlaşması, NATO'nun 5'inci maddesi öz savunma hakkının kolektif kullanımına ilişkin hususları içerir. Uluslararası hukukun kuvvet kullanmaya müsaade ettiği ikinci durum, BM Anlaşmasının 41'inci maddesi gereği Güvenlik Konseyinin bu konuda karar alması hâlidir.

BM hukukunda kuvvet kullanılması, uluslararası barış ve güvenliğin tehlikeye düşmesi hâlinde 39, 40, 41 ve 42'nci maddelerde belirtilen kademeli tedbirler çerçevesinde gerçekleşir. BM normları ilke olarak, bir devletin egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve mevcudiyetine yönelik saldırıyı, barış ve güvenliğe yönelik tehdit olarak kabul etme eğilimindedir. Ancak özellikle soğuk savaşın son bulmasıyla başlayan yeni süreçte kuvvet kullanmanın bir gerekçesi de insani müdahale olmuştur (Welsh, 2008: 535). İnsani müdahale güdülü savaşların BM hukukundaki yeri, Güvenlik Konseyinin kararına tabidir. Buna karşın devletlerin kendi değerlendirmeleriyle insani müdahale maksatlı savaşlara giriştikleri görülmüştür. Örneğin Sırbistan'ın ülkedeki Müslümanlara yönelik katliamlara başlaması üzerine, NATO'nun 1998-1999 yılları arasında icra ettiği Kosova harekâtı bu kapsamdaki savaşlara örnektir.

Sonuç olarak hukuk gerekçeli savaş çeşitlerini; meşru müdafaa, BM kararı ile yapılan savaşlar ve insani müdahale olarak isimlendirmek mümkündür.

Veraset savaşları, hükümdarın ölümü üzerine devlet otoritesi üzerinde hak iddia eden hanedan üyeleri arasında cereyan eden savaşlardır. Veraset savaşları aynı zamanda iç savaşlardır, ancak iç savaşlar her zaman veraset savaşı şeklinde cereyan etmez. 1702-1714 yılları arasında İspanya'da, 1733-1738 yılları arasında Lehistan'da, 1740-1748 yılları arasında Avusturya'da cereyan eden veraset savaşları aynı zamanda bölgesel savaşlara da örnek teşkil etmektedir.

İç savaşlar, aynı devlet içerisinde yer alan politik, dini/mezhepsel, etnik sınıfsal gruplar arasında yönetimin ele geçirilmesine veya ülkenin bölünmesine yönelik olarak icra edilen savaşlardır (*bellum civile*). Terörist eylemler ve terör örgütlerinin faaliyetleri ile kalkışmalar iç savaş kapsamına girmez. Bir iç çatışmanın iç savaş sayılabilmesi için devletin hükûmetine karşı savaşan güçlere savaşan statüsü vermesi ve iç savaşta yabancı devletlerin de silahlı çatışmalara dâhil olması gerekmektedir. Roma İç Savaşı (M.Ö 100-M.S. 400), Amerikan İç Savaşı (1861-1865), Rus İç Savaşı (1917-1921), İspanya İç Savaşı (1936-1939), Yunanistan İç Savaşı (1946-1949), Çin İç Savaşı (1945-1949), Lübnan İç Savaşı (1975-7990), Ruanda İç Savaşı (1990-1993) ve Yugoslavya İç Savaşı (1991-1995) iç savaşlara örnektir.

3.2.2. Savaşı Tanımlayan Nitelikte, Kullanılan Kuvvetler ve Harp Silah ve Araçları ile Savaşın Dönüşümü Bakımından Sınıflandırma

Savaşı tanımlayan nitelikteki kuvvetler ile harp silah ve araçları ile savaş kavramının tarihsel süreç içerisindeki seyri arasında çok yakın bir etkileşim bulunmaktadır. Aynı şekilde, bazı muharebe doktrin ve stratejilerinin savaş kavramının değişimi üzerindeki belirleyici özellikleri nedeniyle savaş çeşitlerine isim verdiği veya bu kapsamdaki savaş çeşitlerinin adıyla anıldığı sıklıkla görülür. Bu durum, savaş kavramına ilişkin terminolojinin oluşturulmasında başlıca ana problem sahasını oluşturmaktadır.

Bu makalede, çoğu kez savaş adıyla anılmalarına karşın doktrin, strateji veya muharebe şekillerinin bir savaş çeşidini tanımlamadığı savunulmaktadır. Eğer savaş kavramına ilişkin olarak pratik söylemlerin ötesinde sistematik bir terminolojiden bahsedilecek ise bu yapılanma savaş, doktrin, muharebe, operasyon vb. kavramlar arasındaki farkı açıkça ortaya koyabilmelidir. Kavramlar arasındaki bu yakın etkileşimin neden olduğu karışıklığı ortadan kaldırmak amacıyla, müteakip paragraflarda bir savaş çeşidi olarak tanımlanan hususların diğer benzer kavramlarla olan ilişkilerine de yer verilmiştir.

Kullanılan kuvvetler, harp silah ve araçları ve göstermiş olduğu dönüşümü bakımından savaşlar; "nizami/konvansiyonel savaş", "gayri nizami harp", "koalisyon ve ittifak savaşı", "nükleer savaş", "topyekûn savaş", "asimetrik savaş" ve "karma savaş (melez / *hybrid*)" olmak üzere sınıflandırılır.

Nizami/konvansiyonel savaş, geleneksel savaş hukuku anlaşmalarının (konvansiyon) süjesi olan kuvvetleri kapsayan savaş çeşididir. Konvansiyonel kuvvet terimi; nükleer olmayan silahlardan ve düzenli ordu birliklerinden oluşan kuvvetleri ifade eder. Savaş hukuku anlaşmaları, devlet dışında çatışan grupları, bazı istisnalar dışında savaşan statüsünde görmediğinden ve yine benzer şekilde kimyasal, biyolojik, radyolojik veya nükleer silahların kullanımı bu anlaşmalar tarafından yasaklanmış ya da kapsam dışında bırakılmış olduğundan bunlar konvansiyonel olmayan kuvvetler ve silahlar kategorisinde yer alırlar.

Gayrinizami harp, bir kaynak tarafından desteklenerek teşkilatlanan, eğitilen, teçhiz edilen ve yönlendirilen; çoğunlukla mahalli kuvvetler tarafından icra edilen askerî harekât veya milis harekâttır. Gayrinizami askerî faaliyetler, konvansiyonel bir savaşın parçası olarak icra edildiğinde "harekât" olarak ifade

edilmelidir. Savaşın tek başına gayrinizami kuvvetler tarafından gerçekleştirilmesi durumunda bu harekât biçimi artık savaşın niteliğini tanımladığından "gayrinizami harp" ifadesinin kullanılması gerekir. Bu durumda dahi savaşan tarafların devlet olması veya uluslararası nitelik kazanması gerekir. Aksi halde bu çatışma halinin, "Savaş Dışı Harekât" kapsamında değerlendirilmesi gerekir¹¹. Gayrinizami harbin en yaygın örnekleri arasında; Partizanların önderliğindeki Josip Broz Tito'nun, II. Dünya Savaşı esnasında, Yugoslavya'da, Ernesto Che Guevara'nın 1957-1958 yılları arasında Küba'da, 1965'de Kongo'da, 1966-1967 yıllarında Bolivya'da, Mao Ze Dong'un 1947-1950 yılları arasında Çin'de, Afganlı mücahitlerin, 1979-1989 yılları arasında icra ettikleri harekât gelmektedir. Türk savaş tarihinde ise 1911-1912 Trablusgarp Savaşı, 1912-1913 Balkan Savaşı, Türk Kurtuluş Savaşı'nın düzenli orduya geçinceye kadar olan ve Kuvayı/Kuvveyi Milliye olarak adlandırılan yerel kuvvetler tarafından icra edilen dönemi, 1950'li yıllarda Rum EOKA terör örgütüne karşı Türk halkının kendisini korumak amacıyla giriştiği mücadele başlıca gayrinizami harp uygulamaları arasında yer alır. Yabancı yazında "gayrinizami harp" yerine "gerilla harbi" terimi kullanılmaktadır. Gerilla harbi esasen bir savaş stratejisidir (Taşdel, 2009: 7). Ayrıca, gerilla harekâtı ve kuvvetleri gayri nizami harbin sadece bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu kapsamda diğer bir konu ise terörist gruplarını kendi elemanlarını bu adla isimlendirmesi çabasıdır. Bu tür kullanımlar, teröristlere savaşan statüsü, terör örgütüne ise siyasi bir kimlik kazandırılması çabalarından kaynaklanmaktadır. Teröristlik cürüme ait (kriminal) bir hukuki şahsiyet iken gerilla çatışma hukukunun belirlediği haklara sahip askerî bir şahsiyettir.

Koalisyon ve ittifak savaşları, koalisyon veya müttefik yapıda bir araya gelmiş, iki veya daha fazla ulusun kuvvetlerinin icra ettiği savaşlardır. Koalisyon ve ittifak savaşları, mevzii, bölgesel veya küresel ölçekte gerçekleşebilir. Bir harbin koalisyon veya ittifak harbi olarak tanımlanabilmesi için tek bir koalisyon veya ittifak kuvvetinin harbin tarafı olması yeterlidir. Haçlı Seferleri, Napolyon Savaşları (1800-1815), I. ve II. Dünya Savaşları, Körfez Savaşı (1990-1991) koalisyon ve ittifak savaşlarına örnektir.

Nükleer savaş, nizami veya gayrinizami savaş ortamında, nükleer silahların kullanıldığı veya sadece nükleer silahların kullanıldığı savaş çeşididir. II. Dünya Savaşında, Japonya'nın kayıtsız şartsız teslimini sağlayan ve Pasifik Cephesindeki harekâtı sonlandıran Hiroşima (6 Ağustos 1945) ve Nagasaki (9 Ağustos 1945) şehirlerine atılan ve sırasıyla 90.000 ve 74.000 kişinin

¹¹ David Fastabend. (Summer 1997). The Categorization of Conflict. *Parameters*. Vol. XXVII, pp. 75-87.

ölümüyle sonuçlanan atom bombaları dışında nükleer savaş gerçekleşmemiştir. Benzer şekilde kullanılan "kimyasal savaş" ve "biyolojik savaş" sözcükleri, harbin çeşidini değil, bu vasıtaların kullanıldıkları muharebeleri nitelerler. Bu vasıtalar muharebelerin sonuçlarına etki etmelerine karşın, nükleer silahlarda olduğu gibi harbin sonucunu doğrudan belirleyebilme yeteneğine sahip olmadıklarından bu makalede benimsenen esaslara göre harp çeşidi olarak kabul edilmezler.

Topyekûn harp terimi, savaşın değişim sürecinde bir evreyi ifade ettiği gibi aynı zamanda bir doktrinin adıdır. Topyekûn harp kavramı, ulusların savaşlarını hanedanların savaşlarından ayıran yönüyle bir savaş çeşididir. Ulusal devletlerin oluşumu ve vatandaş-orduların kurulmasıyla savaşın sayısı artmış böylelikle savaşın kapsamı da genişlemiştir. Bu süreçte, savaş alanlarının belirli muharebe sahalarıyla sınırlı kalmasına karşın kuvvet oluşturma, seferberlik gibi savaşa hazırlanma maliyetleri bütün ulusa yayılmıştır. Avrupa'daki fikri alt yapısını Napolyon'a kadar dayandırabileceğimiz topyekûn harp anlayışı, Alman Generali Erich Ludendorff'un 1935'te yayınlanan aynı adlı eseri (*Der Totale Krieg*) ile kuramsallaşmıştır. Buna göre savaş, ulusal güç unsurlarının bütünü ve bütün yurt sahasını kapsar (Speier, 2007: 424). Almanya örneğinde toplumun "*militarize*" edilmesi şeklinde kuramsallaştırılan topyekûn harp doktrini (Creveld, 1991: 50), Türk Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki çağdaşlaşma çabalarında Atatürk tarafından tüm mazlum milletlere bağımsızlık, kalkınma ve barış yolunda bir rehber olarak ortaya konmuştur.

Asimetri, kuvvetler arasındaki teşkilat, teçhizat, doktrin, imkân ve kabiliyetlerden ortaya çıkan farklılıktır (FM 3-0, 2001:4-31). Asimetrik savaş, benzeşmeyen güç unsurlarının, muharebe yöntemlerinin, vasıta ve silahlarının kullanıldığı savaştır. Asimetrik savaş terimi, daha çok soğuk savaş döneminin sonları ile sonrasında küresel güçlere karşı geleneksel harp silah ve araçları, kuvvet ve yöntemleri dışındaki vasıtalarla girilen mücadeleleri tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. SSCB işgalindeki Afganistan'da 1979-1988 yılları arasında, 11 Kasım 2001 terörist saldırısı ve ardından ABD'nin bu ülkeye müdahalesi ile başlayan savaş bu kapsamda mütalaa edilmektedir. Ayrıca, NATO'nun bilgisayar sistemlerine yapılan saldırılar asimetrik taarruz olarak tanımlanmaktadır.

Son dönemdeki bu eğilim nedeniyle bazı askerî düşünürler tarafından savaşta konvansiyonel güçler bakımından zayıf tarafın başvurduğu yöntemler olarak tanımlansa da (Thornton, 2010: 1, 177) savaşta güç dengesini bozacak şekilde asimetrik yöntemlerin kullanılması stratejinin gereğidir (Toptaş, 2009: 73). Asimet-

ri, stratejinin bütün unsurlarınca (kuvvet-mekan-zaman) yaratılabilir. Asimetrik savaşta takip edilecek bir taktik doktrin listesi mevcut değildir, çünkü her bir uygulama kendine münhasır özellikler içerir. Ayrıca belirsizlik, asimetrik savaşın ayrılmaz bir parçasıdır (Military Review, 2003:18-20). Bir strateji olarak asimetrik savaş, soğuk savaş sonrasında, devlet dışı aktörlerin, klasik güç karşılaştırmasındaki zafiyetlerini kapatabilmek amacıyla; terörü, kitle imha silahlarını ve bilgi altyapıları, psikolojik harekât, basın yayın vb. bilgi harekâtı faaliyetlerini asimetrik bir şekilde kullanmalarıyla, önceki anlamından daha derin bir boyut kazanmıştır.

Karma savaş terimi; konvansiyonel kuvvet ve harekât yöntemleri ile bilgi harekâtı, bilgi tabanlı (*cyber*) faaliyetler¹², gayrinizami harekât, kitle imha silahları ve suç örgütlerinin kullanımı gibi geleneksel dışı kuvvet ve yöntemlerin kullanıldığı bir muharebe stratejisini tanımlar (Bowers. 2012: 39). Bu strateji savaş kavramının günümüzde ulaştığı son boyutu ortaya koyması nedeniyle bir savaş çeşidi olarak değerlendirilmektedir. Askerî yazında "karma savaş" terimi henüz yerleşmemiştir. Bunun yerine, İngilizcede karma ya da melez anlamına gelen "*hybrid*" sözcüğünün okunuşundan "hibrit savaş" terimi Türkçeye -melez bir terim olarak aktarılmıştır¹³.

4. Savaş Kavramı İle İlgili Temel Terminoloji

Savaş kavramına ilişkin terminolojik yanlışlıkları düzeltebilmek için savaşın tanımlanması ve tasnifine ilâve olarak kavramla doğrudan ilgili olan ve savaş yerine kullanılan sözcüklerin de tanımlanması gerekmektedir. Askerî terminoloji, diğer pek çok disiplinden çok daha geniştir. Bu nedenle savaş kavramı ile ilgili terimler geniş bir hacme sahiptir. Bu bölümde savaş

¹² Siber Savaş tanımı için bkz.:

- John Arquilla, David Ronfeldt. (April-June 1993). Cyberwar is Coming!. *Comparative Strategy*, Vol. 12, 141-65.

- John Arquilla, David Ronfeldt. (1996). Information, Power and Grand Strategy: In Athena's Camp. In Stuart J. D. Schwartzstein (ed.) *The Information Revolution and National Security*. Washington: Center for Strategic and International Studies.

- Robert J. Bunker (Autumn 1996). Advanced Battlespace and Cybermaneuver Concepts: Implications for Force XXI. *Parameters*. Vol. XXVI, pp. 108-20.

¹³ Karma savaş stratejisi ile ilgili ayrıntılı tanımlama için ayrıca bkz.:

- Frank G. Hoffman. (December, 2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies.

- Nathan P. Freier. (May, 2007). *Strategic Competition and Resistance in the 21st Century: Irregular, Catastrophic, Traditional, and Hybrid Challenges in Context*. Carlisle, PA: United States Army War College, Strategic Studies Institute.

terimi ile karıştırılan ancak esasında savaşın alt unsuru olan faaliyetler ile savaşın yöntem ve şekillerini nitelemelerine karşın yanlış bir şekilde savaş sözcüğü eklendirilen terimlere yer verilmiştir.

4.1. Savaşın Alt Unsurlarını Oluşturan Temel Terimler

Savaş kavramı içerisinde yer alan temel eylem ve faaliyetler arasında, sefer, harekât, muharebe, çarpışma ve çatışma terimleri yer almaktadır. Bu terimlerin sayısını artırmak mümkünse de burada asgari yeterli terminolojinin açıklanması hedeflenmiştir.

Sefer; seferberliği ve savaş hâlini ifade eder. Genellikle ülke dışındaki topraklarda yapılan savaşlarda, ordunun toparlanması, ikmal ve bütünleşiminin, yığılma ve intikalinin yapılması gibi hazırlıklarla başlayıp muharebelerin bitirilmesiyle son bulan dönemdir.

Harekât, Arapça "hareket" sözcüğünün çoğulu olan "harekât" terimi, askerî faaliyetlerinin tamamını ifade eder. Harekât sözcüğü teknik olarak; muharip, muharebe destek ve muharebe hizmet destek birliklerinin kullanımı ve muharebe etme biçimi olmak üzere iki anlamı ifade eder.

Harekât sözcüğünün son dönemde Türkçeye geçen İngilizce kökenli karşılığı operasyon (*operation*) dur. Ancak bu sözcük kapsam bakımından daha dar olan muharebe sözcüğünün sınırlı kuvvetlerle icrasının karşılığıdır.

Harekât sözcüğünün ikinci anlamı olan muharebe etme biçim ve yönteminin İngilizce karşılığı *warfare* sözcüğü olup Türkçeye yanlış bir şekilde "savaş" olarak geçmiştir. Bu sözcüğün İngilizcede de benzer şekilde yanlış olarak kullanıldığı Colins S. Grey'in "Savaş, Barış ve Uluslararası İlişkiler" adlı eserinde yer alan şu ifadelerden anlaşılmaktadır: "Çok sık bir şekilde iki sözcük ["war" ve "warfare"]¹⁴ dikkatsiz ve bilgisiz yorumcular tarafından birbirleriyle karıştırılır" (2007: 6). Gerçekten de savaş uluslararası hukuki bir durumu, kurumsallaşmış bir yapıyı açıklarken harekât savaşın muharebe ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili olan askerî bölümüne ilişkindir.

Son olarak, yazında sıklıkla karşılaşılan "müşterek harekât"¹⁵ sözcüğünün birden fazla kuvvetin katılımıyla (kara/deniz/hava kuvveti veya özel kuvvetler), "birleşik harekât"ın ise birden fazla devletin işbirliği

ile icra edilen harekâta karşılık geldiğini belirtmek gerekir.

Muharebe, savaşta, taktik / operatif bir maksadın tahakkuku için iki tarafın kuvvetleri arasındaki silahlı mücadeledir. Muharebe, silahlı kuvvetlerin çatışmalarının cereyan ettiği durumdur. Muharebe hasım kuvvetlerin silahlı kuvvetlerinin karşılıklı olarak silahlı mücadeleye giriştikleri, savaş içindeki bir safha veya safhalardır. Clausewitz'in ifadesiyle; "Muharebe çoğunlukla birden fazla [silahlı] çatışmanın gerçekleştiği örgütlenmiş bir bütündür. Savaşın mahiyeti ne olursa olsun muharebe, savaşın temel vasıtasıdır" (Cantekin, 2012: 243).

Savaş muharebeye nazaran daha genel bir kavramdır. Savaşta [silahlı] çatışmanın gerçekleşmediği, buna mukabil, askerî faaliyetlerin (harekât) ve/veya millî gücün diğer unsurlarının güç vasıtası olarak kullanılması söz konusu iken muharebe, mutlak surette askerî gücün silahlı mücadelesi gerçekleşir. Harbin sanatı strateji, muharebenin sanatı ise taktik ve operatiftir.

Savaş, devletler tarafından; muharebe ve askerî harekât ise silahlı kuvvetler tarafından icra edilir. Bu nedenle, "denizaltı harbi", "hava harbi", "Sarıkamış Harbi" ifadelerin yerine; doğrudan çatışmalar kast ediliyorsa "muharebe", daha geniş kapsamlı askerî faaliyetler kast ediliyorsa "harekât" sözcüklerinin kullanılması askerî yazın bakımından daha doğrudur.

Çarpışma, hasım taraflar arasında meydana gelen silahlı mücadeledir. Muharebe anlamında kullanılır. Uygulamada çarpışma sözcüğü, çatışmadan daha büyük seviyedeki birliklerin yakın muharebesi anlamında kullanılır.

Askerî yazında, "çatışma" sözcüğü, çatışmanın özel niteliğinin belirtildiği, etnik çatışma, kültürel çatışma, menfaat çatışması vb. bir gerginlik durumunu açıklayan anlamı dışında yalnız olarak kullanıldığında "silahlı çatışma" hâli anlaşılır. Çatışma, hasım tarafların silahlı kuvvetleri arasında kısa süreli muharebelerdir. Genellikle savaşın bir parçası olarak değil de gerginlik ve kriz döneminde sınır bölgelerinde meydana gelen ateş teatisini nitelemek için kullanılır. Uygulamada çatışma sözcüğü, küçük birlik seviyesindeki çarpışma anlamında kullanılır. Basın yayın organları tarafından sıklıkla kullanılan "sıcak çatışma" tabiri ise askerlerin kullandığı bir ifade değildir.

¹⁴ Çevirenin ilavesi.

¹⁵ Martin Van Creveld, "Technology and War" (1991: 333) adlı eserinde, bu kavramı "entegre savaş" olarak tanımlamıştır.

4.2. Savaşın Yöntem ve Şekilleri ile İlgili Terimler

Yazında, savaşla ilgili, kuram, yöntem ve eylemlerin ya da askerî gücün kullanımını içermeyen uygulamaların "savaş" ismiyle birlikte kullanıldığı görülmektedir. Savaş tanımının bütün unsurlarını içermeyen bu kuvvet kullanma biçimlerini iki ana başlık altında toplamak mümkündür:

Birinci kategori, "doktrin, strateji ve muharebe/harekât" sözcüklerinin "savaş" terimi yerine kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Yukarıda da sunulduğu üzere bu kapsamda yer alan terimler, savaşın bütünü nitelemeleri durumunda bir savaş çeşidi olarak kabul edilebilirler. Aksi takdirde bunların doktrin, strateji, harekât ve operasyon gibi isimlerle nitelen-dirilmeleri daha doğru bir hareket tarzıdır.

Bu kapsamda kullanılan terimlere; "siper/cephe savaşı", "yıldırım harbi", "yıpratma harbi", "gayri nizami savaş", "özel savaş", "kimyasal savaş", "biyolojik savaş", "deniz harbi", "kara harbi" vb. ifadeler örnek olarak gösterilebilir.

İkinci kategori, askerî gücün silahlı çatışma hâliyle kullanılmadığı ancak, hasım ülkeye karşı devlet düzeyinde icra edilen faaliyetleri ve millî gücün diğer unsurlarının kullanılmasını içeren fiillerdir. Bu kategorideki eylemlerin iki ortak özelliği bulunmaktadır. Bunlar devlet düzeyindeki faaliyetleri nitelerken, bu eylemlerin savaş sayılabilmesi için gerekli unsurlardan en az birini içermezler; bu nedenle de savaş sayılamazlar.

Bu tasnifteki eylemlerin savaş ekiyle anılmasından maksat eylemlerin devlet düzeyinde yapıldığının vurgulanmasıdır. "politik savaş", "ekonomik savaş", "psikolojik savaş", "bilgi harbi", "siber savaş" vb. ifadeler bu kategoriye örnek olarak gösterilebilir. Örneğin bir ülkenin silahlı kuvvetlerinin uyguladığı bilgi tabanlı faaliyetler "bilgi harekâtı / operasyonu" iken bu harekâtın devlet düzeyinde ifa edilen şekline "bilgi savaşı/harbi" denir.

Bu tasnifteki eylemler aynı zamanda savaş tanımında yer alan unsurlardan en az birini bünyesinde barındırmazlar. Silahlı çatışmanın var olmaması nedeniyle savaş hâlinin gerçekleşmediği, buna karşın barış döneminde krizin yaygın olduğu durumları kapsayan "soğuk savaş" terimi bu kapsamdadır. Benzer şekilde, taraflar arasında düşmanca niyet ve eylemlerin, kuvvet kullanmanın, milli güç unsurlarından biri veya birkaçının kullanılmasına karşın taraflarca savaş niteliği kabul edilmeyen güç mücadelesine "gizli savaş" denir.

5. Sonuçlar

Kuvvet kullanma bakımından devletler arasındaki ilişkiler, birbirinin devamı olan savaş ve barış durumu ve eylemleri üzerinden süregelmektedir. Bu ortamda, savaş, birden fazla bilimsel disiplini kapsayan yapısı ve tarihsel süreç içerisinde kazandığı yeni boyutlarla giderek daha karmaşık bir mahiyet kazanmaktadır. Savaş eyleminin giderek daha geniş alan ve ortamları kapsayarak genişlemesi ve daha fazla mahiyet ve nitelik kazanarak derinleşmesi her bir uygulamaya ilişkin olarak yoğun bir terminolojik çeşitlilik yaratmaktadır. Buna karşın, askerî ve akademik yaklaşımlar arasındaki uyumsuzluk, savaş olgusunun kavramsal bir bütünlük içinde kuramsallaştırılmasını olanaklı kılacak bir terminolojinin oluşumuna engel olmaktadır. Bu sakıncanın ortadan kaldırılması için kavrama ilişkin yazımın, akademik ve askerî disiplinleri birlikte ele alan bir yaklaşımla yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Savaş kavramına ilişkin terminolojideki bulanıklığın başlıca iki temel sebebi vardır. Yukarıda da değinildiği üzere bunlardan birincisi; akademik ve askerî disiplinleri birlikte kapsayan bir yaklaşımdan yoksun ve her bir özel duruma göre geliştirilen ve bütüncül bir yaklaşımı benimsemeyen terminoloji oluşturma eğilimidir. İkinci sebep ise savaşın alt unsurunu oluşturan eylemler ile savaşma yöntem ve şekillerinin savaş kavramı ile karıştırılmasıdır. Bu kapsamda, sefer, harekât, muharebe, çarpışma ve çatışma terimleri ile askerî doktrin ve stratejilerin savaş kavramı yerine kullanılmaması gerekir.

Savaş kavramının tanımlanmasına ilişkin olarak yapılan akademik çalışmaların, II. Dünya Savaşı sonrasında önceki yoğunluğunu büyük ölçüde kaybettiği görülmektedir. Bunda BM'nin savaşı bütünüyle dışlamasının etkisi büyüktür. Gerçekten de ilk bakışta, dışlanan bir eyleme ilişkin kavramsallaştırmanın pratik bir faydası yoktur. Ancak BM'nin savaşı ortadan kaldırma iddiası başarısız olmuş, savaşlar devam etmiştir. Bu koşullarda, savaş kavramına ilişkin kavramsal ihtiyaç olay ve durum bazında karşılanmıştır. Bütünlük arz etmeyen bu oluşum, ne savaşın ne de barışın doğru terimler üzerinden tartışılmasını olanaklı kılmıştır.

Makalede, savaşa ilişkin mevcut terminolojinin kavramsal bütünlük içerisinde yeniden düzenlenmesine ve özellikle güvenlik çalışmalarında yaygın olarak gözlenen terimsel bulanıklığın giderilmesine çalışılmıştır. Bu maksatla; öncelikle savaş kavramının; siyasi, hukuki ve askerî yönlerini kapsayan bir tanımı yapılmıştır. Bu tanımdan hareketle, farklı inceleme düzey ve birimlerini

bir arada ele alınarak savaşların sınıflandırılması yapılmıştır. Son olarak ise kavrama ilişkin yanlış ya da eksik kullanımların ortadan kaldırılması amacıyla asgari yeterli terminoloji, ana hatlarıyla tanımlanmıştır.

Savaş kavramının belirleyici özellikleri şunlardır: 1) Savaş kuvvet kullanma hâlidir 2) Savaş düşmanca bir tutum ve/veya eylem içerir 3) Savaş hukuki bir durum yaratır 4) Savaşın faili devlettir. Bu temel belirleyiciler ışığında savaş: "Devletler veya devlet grupları tarafından, millî güç unsurlarının tamamının veya bir kısmının kullanılması suretiyle icra edilen ve taraflarca savaş niteliği kabul edilen, kuvvet kullanılmasını içeren, düşmanca niyet ve/veya eylem" olarak tanımlanmıştır.

Bu tanımlama ışığında savaşlar, "büyük- lüklerine" ve "kapsam ve niteliklerine" göre olmak üzere iki ana grupta sınıflandırılmıştır. Büyüklüklerine göre savaşlar; "mevzi/yerel savaş", "sınırlı savaş", "bölgesel savaş" ve "genel savaş" olmak üzere sınıflandırılmıştır.

Kapsamı ve niteliği bakımından savaşlar; "savaşın ana gayesini niteleyen sebepler" ve "kullanılan kuvvetler, harp silah ve araçları ile savaşın süreç içerisinde göstermiş olduğu dönüşüm" olmak üzere iki ana alt grupta toplanmıştır.

Birinci alt kategoriye oluşturan "savaşın ana gayesini niteleyen sebepler" bakımından savaşlar: 1) Sınır/toprak savaşları 2) İhtilal/ideoloji savaşları 3) Bağımsızlık savaşları 4) Hegemonya savaşları 5) Din/mezhep savaşları 6) Veraset savaşları 7) İç savaşlar 8) Ekonomik temelli savaşlar 9) Hukuk temelli savaşlardır.

İkinci alt kategoriye oluşturan "kullanılan kuvvetler, harp silah ve araçları ile savaşın süreç içerisinde göstermiş olduğu dönüşüm" bakımından savaşlar: 1) Nizami/konvansiyonel savaş 2) Gayri nizami harp 3) Koalisyon ve ittifak savaşları 4) Nükleer savaş 5) Topyekûn savaş 6) Asimetrik savaş 7) Karma savaş (melez/hibrit) tır.

6. KAYNAKLAR

AAP-6, 2012. *NATO Glossary of Terms and Definitions*. Bürüksel: NSA

Ames R.T., 1993. Sun-Tzu: *The Art of Warfare*. Robert G. Henricks (edt.), New York: Ballantine Books.

Arquilla J. and Ronfeldt D., 1993. Cyberwar is Coming!. *Comparative Strategy*, Vol. 12, 141-65.

Arquilla J. and Ronfeldt D., 1996. Information, Power and Grand Strategy: In Athena's Camp. In Stuart J. D. Schwartzstein (edt.) *The Information Revolution and National Security*. Washington: Center for Strategic and International Studies.

Aslan Y., 2008. Savaş Hukukunun Temel prensipleri. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı: 79, ss. 235-247. http://portal.ubap.org.tr/App_Themes/Dergi/2008-79-470.pdf

Black, J., 2002. *Top, Tüfek ve Süngü: Yeniçağda Savaş Sanatı: 1453-1815*. İstanbul: Kitap.

BM Anlaşması, 1948. <http://www.tbmm.gov.tr/komiyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf> (Erişim: 27 Ocak 2013).

Bowers, C. O., 2012. Identifying Emerging Hybrid Adversaries. *Parameters*. Vol. XLIII (Spring) pp. 39-50.

Brown A.E., 1973. The Strategy of Limited War. *Military Strategy*. Vol. III August, 25-40.

Bunker, R.J., 1996. Advanced Battlespace and Cybermaneuver Concepts: Implications for Force XXI. *Parameters*. Vol. XXVI, pp. 108-20.

Cantekin, A., 2012. Savaş Üzerine: Carl von Clausewitz, A.B. Varlık (edt.) *Strateji, Savaş ve Askerî Harekât Üzerine Dünya Klasikleri Öz İnceleme Dizini* (227-300). Ankara: KHO Basımevi.

Carl, V. C. , 1984. *Harp Üzerine*. Çev. (E) Tuğg. H. Fahri Çeliker. Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Dairesi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi.

Cashman, G., 2000. *What Causes War: An Introduction to Theories of International Conflict*. Maryland: Lexington Books.

Creveld, M.V., 1991. *The Transformation of War: The Most Radical Reinterpretation of Armed Conflict Since Clausewitz*. New York: Free Press.

Creveld, M.V., 1991. Tehcnology and War: From 2000 B.C. to the Present. New York: Macmillan.

Cipolla, C. M., 2003. *Yelken ve Top*. İstanbul: Kitap.

- Ergüder, O., 1959. *Harb Tarihi*. Ankara: Kara Harp Okulu Basımevi.
- Çimen, A. ve Gögebakan, G., 2007. *Tarihi Değiştiren Savaşlar*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2007.
- Encyclopaedia Britannica*, 2013.
<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/635532/war> (Erişim: 27 Ocak 2013).
- Fastabend, D., 1997. The Categorization of Conflict. *Parameters*. Vol. XXVII, pp. 75-87.
- Nathan, P. F., 2007. *Strategic Competition and Resistance in the 21st Century: Irregular, Catastrophic, Traditional, and Hybrid Challenges in Context*. Carlisle, PA: United States Army War College, Strategic Studies Institute.
- FM 3-0, 2001. *Operations*. US Army.
<http://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/3-0/ch4.htm> (Erişim: 27 Ocak 2013).
- FM 3-24, 2007. *Counterinsurgency Field Manual*. Washington, DC: U.S. Department of the Army.
- Gallagher, J., 1992. *Low Intensity Conflict: A Guide for Tactics, Techniques and Procedures*. Stackpole Book.
- Gallie, W.B., 1991. *Understanding War*. London: Routledge.
- Gentile, G.P., 2011. A Strategy of Tactics: Population-Centric COIN and the Army. *Parameters*. Vol. XLI. pp. 116-127
- Glazov, Y. C., 1961. What is Local War. *Survival: Global Politics and Strategy*. 3/5, 226-228.
<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00396336108440271> (Erişim: 27 Ocak 2013).
- Gray, C., 2008. The Charter Limitations on the Use of Force: Theory and Practice. Lowe V, Roberts A. Welsh J. Zaum D (edt.) *The United Nations Security Council and War: Evolution of Thought and Practice since 1945*. (86-98). New York: Oxford University Press
- Gray, C. S., 2007. *War, Peace and International Relations: An Introduction to Strategic History*. London: Routledge.
- Gray, C., 2010. War - Continuity in Change, and Change in Continuity. *Parameters*. Vol. XXXX, pp. 5-13.
- Hoffman, F.G., 2007. *Conflict in the 21st Century: The Rise of Ybrid Wars*. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies.
- Holsti, K. J., 2000. *Peace and War: Armed Conflict and International Order 1948-1989*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Katayama, Y., 2002. Redefinition of the Concept of Low-Intensity Conflict. *NIDS Security Reports*. No. 3, 56-72.
- Keskin, F., 1998. *Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karşıma ve Birleşmiş Milletler*. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları: 68.
- JP 1-02, 2012. *Department of Defense Dictionary of Military and Associated Terms*. Washington D.C.: DoD.
http://www.dtic.mil/doctrine/new_pubs/jp1_02.pdf (Erişim: 27 Ocak 2013).
- JP 3-0, 2012. *Joint Operations*. Washington D.C.:DoD.
http://www.fas.org/irp/doddir/dod/jp3_0.pdf (Erişim: 27 Ocak 2013).
- Locher, J.R., 1991. Low-Intensity Conflict Challenge of the 1990s. *Defense 91*. July-August, 17-19.
- Marston D. and Malkasian C., 2008. *Counterinsurgency in Modern Warfare*. New York: Osprey Publishing.
- Military Review, Doctrine for Asymmetric Warfare*. (2003).
<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/milreview/ancker.pdf> (Erişim: 27 Ocak 2013).
- O'Brein, W. V., 1979. Guidelines for Limited War. *Military Review*.Vol. 59 February (64-72).
- O'Neill, B.E., 2005. *Insurgency and Terrorism*. Washington D.C.: Potamac Books.
- Oman, C.W.C., 2002. *Ok, Balta ve Mancınık: Ortaçağda Savaş Sanatı 378-1515*. İstanbul: Kitap.
- Özdemir, H., 2012. *Atatürk'ün Harp Kavramına Bakışı*. İstanbul Harp Akademileri Basımevi.
- Pazarcı, H., 2004. *Uluslararası Hukuk*. Ankara: Turan Kitabevi.
- Ryan, H. and Peartree, C. E., 1998. Military Theory and Information Warfare. *Parameters*, 121-135.
- Speier, H., 2007. Ludendorff: Topyekûn Savaşa İlişkin Alman Kavramı. Edward Mead Earle (edt.),

- Modern Stratejinin Ustaları* (Çev. Selma Koçak). İstanbul: Doruk Y.
- Stockholm Uluslararası Barış Araştırma Enstitüsü. 2007. *SIPRI Yearbook 2007*. Oxford: Oxford University Press.
- Taşdeler, N.H., 2009. Atatürk'ü Anma Günü Konuşması (10 Kasım 2009). İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
- Thornton, R., 2010. *Asymmetric Warfare*. New Hampshire: Polity.
- Tilly, C., 2001. *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletlerinin Oluşumu*, çev. Kudret Emiroğlu, Ankara: İmge.
- Toptaş, E., 2009. *21. Yüzyıl'da Savaş*. Ankara: Kripto Yayınları.
- Uyar, M., 2012. Pelepones Savaşları: Tükidides. A.B. Varlık (edt.) *Strateji, Harp ve Askerî Harekât Üzerine Dünya Klasikleri Öz İnceleme Dizini* (75-124). Ankara: KHO Basımevi.
- Varlık, A. B., 2012. *Savaş Sanatı, Sun Tzu*. A.B. Varlık (edt.) *Strateji, Harp ve Askerî Harekât Üzerine Dünya Klasikleri Öz İnceleme Dizini* (1-72). Ankara: KHO Basımevi .
- Welsh, J. M., 2008. The Security Council and Humanitarian Intervention. Lowe V, Roberts A. Welsh J. Zaum D (edt.) *The United Nations Security Council and War: Evolution of Thought and Practice since 1945*. (535-562). New York: Oxford University Press
- Wright, Q. 1942. *A Study of War*. Chicago: The University of Chicago Press. [Midway tarafından 1983'te yeniden basımı için bkz. http://books.google.com.tr/books?id=SH5Oc_HSrZMC&printsec=frontcover&hl=tr&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (Erişim: 27 Ocak 2013)]
- Yalçınkaya, H., 2008. *Savaş: Uluslararası İlişkilerde Güç Kullanımı*. Ankara: İmge.
- 2941 sayılı (08.11.1983). *Seferberlik ve Savaş Hâli Kanunu*. <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Kanunlar.aspx> (Erişim: 27 Ocak 2013).
- 3713 sayılı (12.4.1991). *Terörle Mücadele Kanunu*. (6353 sayılı Kanun ile değişiklik hali) <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713-20120704.pdf> (Erişim: 27 Ocak 2013).